

Múlt, jelen, jövő...

Tudósítás a Magyar Hadtudományi Társaság által szervezett tudományos tanácskozásról

Múlt, jelen, jövő. A Magyar Honvédség 170 éve címmel rendezett szakmai-tudományos konferenciát 2018. november 13-án a Magyar Hadtudományi Társaság (MHTT), a Nemzeti Közzolgálati Egyetem (NKE), illetve a Magyar Tudományos Akadémia Hadtudományi Bizottsága az NKE Ludovika téri kampuszának dísztermében. Akár a rendezvény mottójának is tekinthetjük Tömböl László, az MHTT elnöke megnyitójában elhangzott szavait, miszerint „A mai nap egy főhajtás elődeink előtt, tisztelgés a múltunk előtt és kitekintés a jövőre”. E gondolat jegyében követték egymást a mai Magyar Honvédség és jogelődjei kialakulását és fejlődését, létezésének körülményeit és fő tanulságait bemutató előadások.

Dr. Benkő Tibor Magyarország honvédelmi minisztere *A Magyar Honvédség múltjáról, jelenéről és jövőjéről* tartott előadást a Magyar Tudományos Akadémia, a Magyar Hadtudományi Társaság és a Nemzeti Közzolgálati Egyetem által szervezett konferencián.¹ A honvédelmi miniszter kiemelte, hogy a Magyar Honvédség elsődleges feladata az ország biztonságának, területi integritásának garantálása. Azért, hogy ennek maradéktalanul meg tudjon felelni, a honvédelmi vezetés a megváltozott biztonságpolitikai környezetet is figyelembe véve kezdte meg a tíz éves Honvédelmi és Haderő-fejlesztési Program alapján a Magyar Honvédség megújítását, modernizációját. Ennek keretében alapjaiban újulnak meg a légi- és szárazföldi haderőnem eszközei, a katonák egyéni felszerelése, de a biztonsági kihívásokat követve a működést szabályozó jogi környezet és szervezeti struktúra is korszerűbbé válik, új elemekkel bővül. A cél: egy, a 21. század kihívásaira 21. századi eszközökkel reagálni képes Magyar Honvédség kialakítása, amely a térség meghatározó haderejeként garantálja az ország szuverenitását és a magyar emberek biztonságát.

* * *

Prof. dr. Hermann Róbert *A Magyar Honvédség születése, a dualizmus honvédelme 1914-ig* című előadásának tárgyidőszakát az 1848-as forradalom és szabadságharc kezdete és az I. világháború kirobbanása közötti évtizedek jelentették.

¹ Dr. Benkő Tibor előadásának szerkesztett változatát ld. a jelen lapszám 149–155. oldalain.

A honvédelmi miniszter előadása (Forrás: a szerző)

Az 1848–49-ben megalakult honvédsereg gyakorlatilag mindvégig a szervezés állapotában volt. A kiindulási állapot az volt, hogy 1848-ig a haderő feletti rendelkezés joga az uralkodót illette meg, amely jogkörét a császári és királyi Udvari Haditanács útján gyakorolta. Magyarországnak mindössze arra volt jogosítványa, hogy az országgyűlési képviselők időről időre megszavazták az uralkodó által kivetett hadi adót.

A császári és királyi haderő két haderőnemből állt: a szárazföldi hadseregből, illetve a haditengerészeti flottából. Az utóbbiban nem voltak magyarok. A szárazföldi hadseregen belül a gyalogság mintegy negyedét, 15 sorjalogezredet állítottak ki a Magyarország és Erdély területéről. Az ország déli határai mentén határőrvidéket alakítottak ki. A határőrizetre 18 határőr gyalogezredet, illetve egy sajkás zászlóaljat hoztak létre. Ezeknek a személyi állománya körülbelül felerészben volt magyar, a többi a horvát, illetve a román nemzetiséghez tartozott. A császári és királyi haderő lovassága 32 lovasezredből állt. Ebből 12 huszárezred volt magyarországi és erdélyi kiállítású. A műszaki alakulatok között nem voltak magyarországi eredetű egységek.

1848-ban az áprilisi törvények alapján létrehozták ugyan a magyar hadügyminisztériumot, de nem határozták meg, hogy mi az a magyar katonaság, amellyel a kormány rendelkezhet. Az országgyűlés 1848. május 7-én elérte, hogy az uralkodó a magyar kormány alá rendelte a Magyarországon állomásozó katonaságot, amit június 10-én az Erdélyben állomásozó alakulatokra is kiterjesztettek. Ez biztosította a későbbi magyar honvédség bázisát.

Az 1848. évi XXII. törvénycikk értelmében létrehozták a nemzetőrséget, ami nem volt katonaság. Ez a törvénycikk lehetővé tette, hogy ne csupán a vagyoni vagy a műveltségi cenzus alapján erre jogosultak vegyenek részt a nemzetőrségben, hanem mindazok, akik érdekeltnek érezték magukat a belső rend fenntartásában. Ennek alapján május 16-án a kormány meghirdette 10 nemzetőr zászlóalj létrehozását, amely a későbbi tömeghadsereg magvát képezte. Miután a nemzetőr alakulatok

beváltották a hozzájuk fűzött reményeket, ezért a kormány is és a közvélemény is szerették volna ezt a folyamatot folytatni.

1848 augusztusában a nemzetőrségi törvény kereteinek felhasználásával újabb önkéntes mozgó alakulatok jöttek létre, amelyeket a törvényhatósági kereteken, tehát a megyéken belül lehetett felhasználni. Az így születő csapatok mintegy 60–70%-a a későbbiek folyamán átalakult honvéd alakulattá.

1848 augusztusában az országgyűlés elfogadta a kormány által beterjesztett hadkiegészítési (katonaállítási) törvényt, amely a Kossuth által kért 200 000 újonc kiállításáról szólt. Ezt a törvénycikket azonban az uralkodó, V. Ferdinánd nem volt hajlandó szentesíteni. Jellasics betörését követően a törvény parlamenti határozattal lépett életbe és Batthyány Lajos kinevezett miniszterelnök ennek alapján rendelte el először a toborzást, később az újoncozást.

Fontos hangsúlyozni, hogy a honvédség alapvetően önkéntes haderő volt, de tömeghadsereggé annak alapján tudott válni a későbbiek folyamán, hogy az említett törvény alapján a személyi állomány jelentős része az újoncozás során lett katona. Az önkéntesek és a nem önkéntesek aránya nagyjából egyharmad, illetve kétharmad volt a honvédseregen belül. (Meggjegyzendő, hogy egyetlen más európai forradalmi mozgalom sem volt képes ennek a lépésnek a megtételére az önkéntesség tekintetében és – többek között – ez is okozta a katonai vereségüket.)

A szabadságharc végéig, pontos számot nem tudunk, de legalább 160 honvédzászlóalj alakult meg. Ebben a számban benne vannak azok a szerezrednyi zászlóaljak is, amelyek átálltak a magyar oldalra a forradalom folyamán, és amelyeket május végéig átszámoztak a magyar hadrendnek megfelelően.

A honvéd tüzérség szervezése együtt indult meg a honvéd gyalogságéval. Fontos megjegyezni, hogy a tüzéralakulatok szervezéséhez igen kevés tapasztalat állt rendelkezésre, hiszen a császári és királyi haderőben magyar feltöltésű tüzéralakulatok nem voltak. A frissen szervezett első tüzéralakulatok 1848 augusztusában tartották meg az első lögyakorlatokat, szeptemberben pedig már éles bevetés várt rájuk. A tüzéralakulatok szervezése kapcsán volt egy érdekes szervezeti újítás is: a császári és királyi haderőben hatlőveges űtegeket rendszeresítettek, a honvédség kötelékében levő tüzérűtegek viszont – a személyzeti hiányok miatt – nyolclővegesek voltak. Ez a szervezet egyébként olyan jól bevált, hogy 1849 után ezt vette át a császári és királyi haderő is (természetesen „eredet-megjelölés” nélkül).

A már említett 12 magyar és erdélyi kiállítású huszárezredből nagyjából tízet sikerült egészében vagy részben hazahozni. A szabadságharc végéig nagyjából 18 huszárezredet hoztak létre. A honvédseregnek mindvégig hiányzott a nehézlövassága, viszont a 18 huszárezred többé-kevésbé felnőtt az ellenséges vértések, illetve dragonyosok harcértékének szintjére.

1848 őszén megkezdődött a honvéd vadászalakulatok és a műszaki alakulatok szervezése, amelyek egyébként szakmai szempontból semmifajta kívánnivalót nem hagytak maguk után.

1849 augusztusában véget ér a küzdelem. A császári és királyi haderő – 200 000 orosz katona támogatásával – leverte a magyar haderő ellenállását. A honvédség személyi állományának egy részét besorozták a császári és királyi haderőbe. Sokan Itáliába menekültek és részt vettek az ottani szabadságháborúknak.

1868-ban, a kiegyezést követően sikerült leküzdeni az uralkodó, I. Ferenc József ellenállását és megalkották az általános hadkötelezettség elvén alapuló *véderő-törvényt*. Ennek nyomán sikerült felállítani a magyar haderőt, Magyar Királyi Honvédség néven. Ez lényegében egy „második vonalbeli” erő lett a császári és királyi haderő „mögött”.

Bár a Magyar Királyi Honvédség csak az 1870-es évek végén jutott el a tényleges hadrafoghatóságig, Bosznia-Hercegovina okkupációja során már képes volt eredményesen együttműködni a közös haderő egységeivel. A Magyar Királyi Honvédség élén egy császári és királyi tábornok állt, ugyanakkor a honvédségben – egészen azok nyugállományba vonulásáig – nagy számban alkalmaztak 1848–49-es honvédtiszteket.

A Magyar Királyi Honvédség hosszú ideig képesség-hiányosnak bizonyult, hiszen tüzérséget sokáig, egészen az 1912-ben megalkotott, vonatkozó törvényig nem kapott. Végül is a honvéd tüzérség felállítására 1913-ban, egy évvel a világháború kitörése előtt került sor. Ehhez a közös haderő Magyarországon állomásozó fegyvernemi alakulatai nyújtottak szakmai támogatást. Megjegyzendő, hogy az I. világháborúban a honvéd tüzérség és a közös tüzérség teljesítményében lényeges különbség nem mutatkozott.

Visszanyúlva egy, az 1848–49-es forradalom időszakából örökölt hagyományhoz, Magyarország területét honvédkerületekre osztották fel. Ezekre alapozódott a hadkiegészítés rendszere.

A magyar haderő 1869-ben viszonylag szerény létszámmal indult, de a világháború elejére már meghaladta a 200 000 főt. Ez különösen annak tükrében jelentős szám, hogy a közös haderő számára is ki kellett állítani a megfelelő újonckontingenst.

Ugyancsak '48-as hagyományt követve, a kezdet kezdetén zászlóalj-kötelékekben szervezték meg a gyalogságot, amelyet csak a későbbiek folyamán alakítottak át először félbandárokká, majd ezredekké, hasonlóan a közös haderőben alkalmazott szervezeti keretekhez.

1848-ban a honvédsereg maximális létszáma kb. 160 000 fő volt (ide értve a császári és királyi haderőből átkerült csapatok létszámát is). Látni kell azonban azt is, hogy például a határőrvidékekről a honvédség nem tudott katonákat bevonultatni, hiszen azok csaknem mindvégig az ellenség területén voltak. A Magyar Királyság teljes területéről a honvédségbe és a közös haderőbe bevonultatott létszámkeret azonban nagyjából egészében megfelelt az ország teherbíró képességének.

* * *

Dr. Számvéber Norbert alezredes előadása *A magyar fegyveres erők 1914–1945 között* címet viselte.² Amint az előadásban elhangzott, a magyar állam fegyveres ereje 1914 és 1945 között több változáson esett át. Az első világháborúban a magyar katonák mindegyik fronton harcoltak, még Palesztinában is.

1918 őszén a magyar állam és gyenge hadserege is önálló lett, de a külső politikai és katonai nyomásnak nem tudott ellenállni. A Magyar Tanácsköztársaság fegyveres

2 Dr. Számvéber Norbert előadásának szerkesztett változatát ld. a jelen lapszám 156–161. oldalain.

ereje gyakorlatilag honvédő harcok megvívására kényszerült nemzetközi forradalmi expanzió helyett.

1919 és 1944 között a magyar haderő nemzeti jelleget kapott. 1920 és 1938 között a magyar hadügyi fejlődést a trianoni békeszerződés korlátozta. A Magyar Királyi Honvédséget a szomszédos országokhoz csatolt magyar területek visszafoglalására képezték ki és szerelték fel. Ez a magyar katonai potenciál a Szovjetunió ellen megindított hadjáratban, 1941 és 1944 között kevésnek bizonyult. 1944–1945-ben, a magyarországi harcokban a magyar csapatok több alkalommal is kiemelkedően küzdöttek, de 1944 októberétől megindult a haderő lélektani széthullása.

* * *

Prof. dr. Horváth Miklós nyugállományú ezredes *A magyar honvédség a hidegháború időszakában (1944–1991)* című előadását³ azzal kezdte, hogy a Magyar Honvédség (Magyar Néphadsereg) 1945 utáni történetét – általánosan elfogadottan – négy korszakra bontva célszerű vizsgálni. Az első az átmeneti, 1944–1948 közötti időszakban megtörtént a „demokratikus” jelzővel illetett – valójában 1948-ra a kommunista párt irányította és kontrolálta – honvédség alapjainak megteremtése. Szovjet elvárásoknak, követeléseknek eleget téve 1953-ig tartott a haderő extenzív növelésének periódusa, amit újabb moszkvai döntésre, 1956-ig a Magyar Néphadsereg drasztikus csökkentésének időszaka követett. A Magyar Néphadsereg történetének is kiemelten fontos szakasza a forradalom és szabadságharc, majd a megtorlás időszaka. Az előadás befejező részében a professzor az 1991-ig tartó időszakot mutatta be.

* * *

Borsits László nyugállományú vezérezredes *A Magyar Néphadsereg (Honvédség) állapota a rendszerváltás pillanatában* című előadását azzal kezdte, hogy 1954 és 1994 között közel 40 évig tevékenykedett a Magyar Néphadseregben, illetve a Magyar Honvédségben. Alapvetően három területen teljesített szolgálatot. Ezek:

- A tanulás éveiben a különböző katonai tanintézetekben (a II. Rákóczi Ferenc Katonai Középiskolában, az Egyesített Tisztiiskolán, a Zrínyi Miklós Katonai Akadémián, a moszkvai vezérkari akadémián).
- Különböző beosztásokban a parancsnoki szolgálat éveiben (harckocsi ezredben szakasz-, század-, ezredparancsnok; törzsbeosztások ezredben, hadosztály szinten; hadsereg hadműveleti osztályvezető, törzsfőnök-helyettes, törzsfőnök; a vezérkar hadműveleti csoportfőnök, majd vezérkarfőnök).
- Pályája kezdetén egy évig volt sorkatona, befejezőképpen pedig három évig helyettes államtitkári beosztást látott el.

Az a tény, hogy Magyarország 1955 és 1991 között a Varsói Szerződés tagja volt, a Magyar Néphadsereg, illetve a Magyar Honvédség kiképzésének, felkészítésének, felszerelésének, együttműködésének, technikai fejlesztésének, alkalmazásának egy sor vonatkozását meghatározta. Másfelől, ebben az időszakban, a haderőben a

3 Dr. Horváth Miklós előadásának szerkesztett változatát ld. a jelen lapszám 162–182. oldalain.

pártirányítás érvényesült. Ez a két tényező együttesen határozta meg a haderő állapotát. Nevezetesen azt, hogy egészen 1988-ig a támadó felkészítés volt a domináns, azt követően pedig megtörtént az áttérés a védelmi felkészítésre. A GDP-ből való részesedés tág keretek között mozgott: volt olyan időszak, amikor elérte a 14–25%-ot, a '80-as évek végén azonban eljutottunk az 1%-hoz.

1990. március 15-én a haderő megnevezése Magyar Néphadseregről Magyar Honvédségre változott. Jellegét tekintve tömeghadseregről és sorozott hadseregről beszélhettünk. Ez azt jelentette, hogy a békelétszám 100 és 200 ezer között mozgott, és volt olyan időszak, amikor a mozgósítható létszám elérte a 700 ezer főt.

2004. november 4-éig a sorállomány feltöltése az általános hadkötelezettségen alapult. Ennek megfelelően a kiképzés, felkészítés rendszere is változatosan alakult a különböző időszakokban: éves, háromszor nyolchónapos, majd háromszor hathónapos kiképzési rendszer működött. A sorállomány szolgálati ideje három év, huszonegy, tizenhét, az utolsó időszakban tizenkét hónap volt.

Jellemző volt a személyi állomány népgazdasági munkára történő igénybevétele. Ez két vonatkozásban működött: voltak a Magyar Néphadsereg Háterszágvédelmi Parancsnokságának állományában építőműszaki alakulatok, másfelől minden ősszel támogatást kellett nyújtani a mezőgazdasági betakarítási munkálatokhoz. Ez utóbbi megtörte az alakulatok kiképzési rendszerének folytonosságát és számos további problémát jelentett.

Az 1960-as-1970-es években új szervezeti elemek jelennek meg a haderő hadrendjében:

- 1961-ben az 5. Hadsereg parancsnokság, a 11. Harckocsi Hadosztály és a 15. Gépkocsizó Lövész Hadosztály, az Országos Légvédelmi Parancsnokság (OLP) alárendeltségében az 1. és a 2. Honi Légvédelmi Hadosztályok;
- 1963–67 között a Honi Légvédelmi Rakéta Dandár és a honi légvédelmi rakétaosztályok;
- 1966-ban a Hadtestparancsnokság.

A Magyar Néphadsereg és a Magyar Honvédség egyaránt együttműködésre ítéltett. Ez adódott a Varsói Szerződésből. Az 1960-as évektől az 5. Hadsereg háború esetén átalárendelésre került volna a szovjet Déli Hadseregcsoporthoz bázisán megalakuló frontparancsnokság állományába. A hadsereg alárendeltségébe került volna egy szovjet hadosztály, továbbá tüzérségi megerősítés és együtt kellett volna működnie a szovjet légierővel a feladatok végrehajtása során. Országon belül együtt kellett működni elsősorban a Határőrséggel (felderítő adatok átvétele, határbiztosítás, határőr-csapatok bevonása a hadsereg hadrendjébe stb.), továbbá – őrzés-védelmi és karhatalmi feladatok vonatkozásában – az 1957-ben létrehozott Munkásőrséggel és a rendőrséggel.

1987. március 15-ei hatállyal a szárazföldi haderőnem vonatkozásában az ezred/hadosztály szervezetről áttértünk a dandár/hadtest szervezetre. A légierő tekintetében a Honvédelmi Minisztériumon belül 1984-ben megalakult a Légierő és Repülőparancsnokság és felállt az 1. Honi Légvédelmi Hadtest parancsnoksága. 1987-ben létrejött a Háterszági és Polgári Védelmi Parancsnokság.

Az oktatás rendszere úgy épült fel, hogy a kezdeti fegyvernemi tisztiskolák bázisán létrejött az Egyesített Tisztiskola, azt követően a főiskolák és mindvégig működött a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia.

A haderő technikai felszerelése-fejlesztése a hazai fejlesztői-intézményi bázisra, a szovjet relációból (ez volt a döntő), illetve a többi szocialista országból beszerzett eszközökre támaszkodott. A gyalogság tekintetében eljutottunk a Csepel tehergépkocsiktól a BTR–80-as gyalogsági harcjárműig; harckocsik vonatkozásában a T–34-es-től a T–72-esig; a hadműveleti-harcászati rakéták tekintetében az R–30-tól az R–300-ig; a tüzérség vonatkozásában a vontatott tüzérségtől az önjáróig; a csapatlégvédelem vonatkozásában a kis hatótávolságú eszközöktől a KUB, KRUG-rendszerekig; a honi légvédelmi rakétaeszközök vonatkozásában a Drina-, a Volhov-, a Nyeva- és a Vega-típusú eszközökig, a harcászati repülőgépek vonatkozásában végighaladtunk a különböző MIG-típusokon.

1988 végén, a rendszerváltás előestéjén a Magyar Néphadsereg szervezete alapvetően a következők szerint alakult:

- az 5. Hadsereg (alárendeltségében három hadtesttel és a hadsereg-közvetlenekkel, ami összességében mintegy 40–45 hadrendi elemet jelentett);
- a Honi Légvédelmi Hadtest (alárendeltségében három vadászrepülő ezreddel, húsz légvédelmi rakétaosztály-komplexummal és a rádiótechnikai alakulatokkal);
- a Csapatrepülő Parancsnokság (állományában harci, szállító és futárfeladatokra alkalmas helikopterekkel);
- a Hátországvédelmi Parancsnokság és egyéb hátszázági szervezetek (például tanintézetek, kórházak, üdülők, raktárak stb.).

A békelétszám ebben az időszakban közel 127 ezer, a mozgósított létszám 370 ezer fő volt. A Magyar Néphadsereg rendelkezett 27 darab hadműveleti-harcászati rakétával, több mint 1500 harckocsival, 1915 páncélozott szállító harcjárművel, 1740 darab tüzérségi eszközzel, 1025 darab páncéltörő eszközzel, 751 darab csapatlégvédelmi eszközzel, 110 darab harci repülőgéppel, 13 szállító repülőgéppel, 132 darab helikopterrel, 20 rakétaosztály-komplexummal.

Összegzőképpen megállapítható, hogy a Magyar Néphadsereg – a meglevő gondjai és problémái ellenére – biztosította a Varsói Szerződés szövetségi rendszerén belül – 1988-ig támadó jelleggel az ország fegyveres védelmét és a reál háaruló feladatok elvégzését.

Hogyan alakult a helyzet 1988 és 1991 között? Ebben az időszakban történt meg a katonai doktrína támadóról a védelmire történő átalakítása. Ennek megfelelően 1988-ban új fegyveres ország-védelmi tervet kellett kidolgozni, beindultak a nemzetközi bizalom- és biztonságerősítő tárgyalások. 1990. január 16–19. között a megszervezték az európai vezérkari főnökök szemináriumát, amelyen részt vett az amerikai és kanadai vezérkari főnök is. A rendezvényre a bécsi haderő-csökkentési tárgyalások keretében került sor, csak úgy, mint a Nyitott Égbolt Szerződéssel összefüggő tárgyalásokra, a hagyományos öt fegyverfajta csökkentéséről folyó tárgyalásokra, amelyet 1990 novemberében zártak le megegyezéssel.

Itthon 1989-ben beindultak a nemzeti kerekasztal tárgyalások, majd 1990 tavaszán megtörténtek a választások. Felmerült, majd valóra vált a szovjet csapatok

kivonásának lehetősége, az ország társadalmi folyamatainak változása és a gazdasági helyzet kedvezőtlen alakulása.

Ezt az időszakot egy sor, előre nem látható esemény jellemezte (például a román forradalom, itthon a Munkásőrség, a nemzetközi szinten a Varsói Szerződés felszámolása, kirobbant az első öböl-háború stb.).

Mindezeket figyelembe véve, összefüggésben az 1989 őszi alkotmány-módosítással, beindult egy előkészítő és tervező munka a Magyar Néphadsereg átalakítása céljából. Ez határozta meg a haderő pártirányításának megszüntetését; azt, hogy a fegyveres erők főparancsnoka a köztársasági elnök lett; a továbbiakban a hadi- és a rendkívüli állapot bevezetése, a fegyveres erők külföldi igénybevétele parlamenti határozathoz kötődött. A haderő megnevezése 1990. március 15-ei hatállyal *Magyar Honvédségre* változott. Átalakult a vezetés rendje (ennek keretében történt meg a Magyar Honvédség Parancsnokságának létrehozása), megváltozott a hivatásos állomány esküjének szellemisége és szövege. A haderőn belül – a vonatkozó törvény értelmében – megtiltottak mindenféle pártpolitikai tevékenységet. Egyetértésben Lőrincz Kálmán vezérezredessel, a Magyar Honvédség akkori parancsnokával, megvalósították a haderő kivonását a politikai csatározások alól.

1990-ben lépett hatályba az új honvédelmi törvény, amely nevesítette a végrehajtandó feladatokat. 1991-ben a kormány elfogadta a honvédelmi alapelveket.

1989. november 27-én döntöttek arról, hogy a Magyar Néphadsereget két ütemben, összességében mintegy 30–35%-al kell csökkenteni 1991 végéig; feladatként határozták meg a doktrína védelmi jellegének kidomborítását (ami a szárazföldi haderőnem vonatkozásában a rakéták, a harckocsik és a tüzérség jelentős csökkentését jelentette); végre kellett hajtani a haderő területi diszlokációjának megváltoztatását (ti. a dunántúli túlsúly megszüntetését), a feltöltöttség arányok kiegyensúlyozását, a 100 kilométeres behívási rend kialakítását.

A csökkentés eredményeképpen a honvédség békelétszámát 100 ezer főben, mozgósítási létszámát 270 ezer főben határozták meg. A szárazföldi rakéták száma 27-ről 14-re, a harckocsik száma 1528-ról 800-ra, a harci repülőké 120-ról 71-re, a helikoptereké 132-ről 109-re csökkent. Megtörtént a páncélozott szállító harcjárművek számának csökkentése is. A sorkatonai szolgálat idő ebben az időszakban változott 18-ról 12 hónapra. Az anyagi készletek csökkentése a létszámcsökkentéssel arányosan történt.

1989 decemberében a Honvédelmi Minisztériumból kivált a Honvéd Vezérkar és megalakult a Magyar Honvédség Parancsnoksága. A kiindulási helyzetben 1348 fő volt a Honvédelmi Minisztérium létszáma. Ebből az új szervezetű minisztérium 6 főosztállyal, 135 fővel, a Magyar Honvédség Parancsnoksága pedig 700 fővel jött létre.

Az 1990. áprilisi választásokat követően új kormány alakult, új honvédelmi vezetés jött létre, amelynek első intézkedései: a honvédelmi törvény előkészítése, a nemzeti jelleg erősítése, a nemzeti haderő létrehozása és a legfontosabb: a Varsói Szerződés felszámolása.

A szovjet csapatok kivonására vonatkozó egyezményt 1990 márciusában írták alá és rövidesen elindult Hajmáskérről az első szerelvény.

A tábornok elmondta, hogy jelen volt a Varsói Szerződés Politikai Tanácskozó Testülete azon moszkvai rendezvényén, amelynek résztvevői egyetértettek a szövetség

felszámolására vonatkozó kezdeményezéssel. Milyen következményekkel járt ez? A továbbiakban Magyarország önállóan, kvázi semleges országgént működött a NATO-ba történő belépéséig, 1999. március 12-éig.

1991-ben, a vezérkar főnökeként közreműködött az önálló ország-védelmi terv kidolgozásában, amely már a Magyar Honvédség erőire és eszközeire alapozódott. Mi volt a fő célkitűzés ezen időszakban? A békés átmenet biztosítása, amely puskalövés nélkül, sikeresen megvalósult; a honvédség kivonása a politikai csatározásokból; a működőképesség fenntartása, a váratlanul jelentkező feladatok megoldása. Ilyen feladat volt például 1989 őszén a Munkásőrség felszámolása, ami 1989. október 23-ai hatállyal, a munkásőr objektumok átvételével és a fegyverek begyűjtésével sikeresen lezárult.

Megjegyzendő, hogy a politikai vezetés és a pártok több esetben is megpróbáltak beavatkozni a haderő működésébe. 1989. december 15. és 1999 tavasza között zajlottak a román forradalommal kapcsolatos események, amelynek során egyes pártok jelentős politikai nyomást gyakoroltak a haderőre, részint az ottani folyamatokba történő beavatkozás, részint az oda irányuló segélyszállítmányok fegyveres kíséretének biztosítása érdekében. Ezeknek a követeléseknek a haderő vezetése sikeresen ellenállt.

A szovjet csapatok kivonásával összefüggésben, 1990 februárja és márciusa között történt meg a Magyarország területén tárolt szovjet nukleáris robbanófejek elszállítása. Az államközi szerződés arról szólt, hogy a Magyarország területén állomásozó szovjet csapatok egy magyarországi objektumban tárolhatnak ilyen eszközöket. Ekkor vált azonban világossá a magyar katonai vezetés előtt, hogy a szovjet fél nem tartotta be a szerződést. Ezért vezérkari főnökként létrehozott egy bizottságot a felmerült gyanú kivizsgálására, amely jelentette, hogy négy további objektumban tároltak nukleáris robbanófejeket.

Egy másik, kiemelkedő jelentőségű feladat az 1990 októberében kirobban ún. taxisblokádi kezelése volt. A honvédség vezetése ekkor került a legnagyobb politikai „keresztútba” a haderő alkalmazását illetően. Voltak olyan politikusok, akik már a második napon be akarták vetni a haderőt az Árpád-híd megtisztítására, pontonhíd építésére a Megyeri csárda térségében a Dunán és mások szerették volna a Magyar Honvédséget – országgyűlési határozat nélkül – alkalmazni. Ez volt az első olyan alkalom, amelyben az 1989-ben elfogadott Alkotmány-módosítás lehetővé tette a távolmaradást a politikai konfliktustól.

* * *

A konferencia záró előadását *dr. Böröndi Gábor* altábornagy tartotta *A Magyar Honvédség reformjainak évtizedei, a NATO-tagsággal kapcsolatos változások – kitekintés a jövőbe* címmel.

Sokan, sokféleképpen élték meg azt az időszakot, amikor a NATO és a Varsói Szerződés egyidejűleg, egymással szemben létezett. Az emberek többsége a vesztes és a győztes kategóriáiban helyezi el a történeteket. Ha két katonai szövetség egymásnak feszült, akkor ennek szükségképpen van győztese és van vesztese. Próbálhatunk finomítani ezen a közelítésen. Fogalmazhatunk úgy, hogy valójában kiegyezés történt közöttük, ennek nyomán pedig egy békés váltás. Ami azonban tény: a Szovjetunió elveszítette a hidegháborút. A Nyugat olyan gazdasági versenybe kényszerítette bele, ami kritikus helyzetbe hozta annak társadalmát;

a társadalom önvédelmi képessége sérült, az életszínvonal csökkent, nem tudták fenntartani azt az óriási hadsereget, amely a globális hadászati erőegyensúlyhoz szükséges volt.

Hogyan élte meg ezt a NATO, amely egykor azért jött létre, hogy Európa békéjét és biztonságát garantálja? Természetesen nyertesként!

A NATO és a volt Varsói Szerződés vezetői részéről azonban tovább éltek azok az egymással szembeni előítéletek, amelyek megnehezítették a közép-európai térség országainak transzformációját. Borisz Jelcin, Oroszország akkori vezetője többször kinyilvánította, hogy Kelet-Közép-Európát illetően a szándékuk és céljuk egy olyan ütközőzóna kialakítása, amely elválasztja egymástól a Keletet és a Nyugatot, Oroszországot és az Egyesült Államokat. A valóság azonban az, hogy a felszín alatt megkezdődött Európa újrafelosztása. Annak a csatlakozási folyamatnak a kezdete, amely elvezetett 1999-hez, hazánk NATO-csatlakozásához.

Hogyan érintette ez Magyarországot? A politikai és a katonai vezetés működésének dinamikája eltérő volt; a *nagy stratégia* hiánya jellemezte ezt az időszakot. Volt egy átfogó társadalmi változás, kialakult egyfajta piacgazdaság, amelynek nyomán egyesek életszínvonala nőtt, másoké csökkent. Mindeközben a katonai vezetés megpróbálta megőrizni a Magyar Honvédség működőképességét olyan körülmények között, amikor az ország gazdasági teljesítőképessége csökkent, a társadalom pedig egyre több előítélettel viseltetett a sorkatonasággal, illetve a honvédséggel szemben. Mindeközben az ország politikai vezetése perspektivikusan a NATO-hoz szeretett volna csatlakozni. Ez egy óriási szellemi és gazdasági kihívást jelentett.

A NATO *Partnerség a békéért* programja kapcsán elkezdtük a NATO STANAG-ek adaptációját. Hogyan is zajlott ez? Angolul jól beszélő emberek közreműködésével megpróbáltuk lefordítani az amerikai szabályzatokat és megpróbáltuk beilleszteni azokat a magyar rendszerbe. Voltak ezeknek olyan összetevői, amelyeket sikerült, másokat nem sikerült meghonosítani. De hát a transzformáció pontosan ezzel jár.

Egy szervezet alkalmazkodóképessége attól függ, hogy azt mennyire rugalmas és felkészült szakemberek vezetik. Nekünk jól felkészült táborkaink voltak ebben az időszakban, akiknek igen nagy kihívásokkal kellett szembenéznük: egyre kevesebb volt a pénz, át kell alakítani a haderő területi elosztását; közben mind gyakrabban megmutatkozott a stratégiának az a hiánya, hogy a körülöttünk kialakuló biztonsági kihívásokra képesek legyünk hiteles válaszokat adni.

Megtörtént Jugoszlávia felbomlása. Lentiben például ez úgy jelentkezett, hogy magasabb harckészültségi fokozatba helyezték az alakulatot, de az objektumot nem volt szabad a széteső Jugoszlávia felé elhagyni, csak Zalaegerszeg irányában és visszafelé, hogy a csapatmozgásokat senki ne érezhesse provokációnak. Akkor nem értettük, hogy ez hogyan függ össze az ország-védelemmel. De más a politika és – esetenként – más a honvédség tevékenysége...

Ebben az időszakban különösen megmutatkozott a stratégia hiánya, a politikai és a katonai vezetés működésének eltérő sebessége. Ha ugyanis már megszületett a döntés a NATO-hoz való közeledésre, akkor erre kellett volna felkészíteni a haderőt. Az elméleti csatlakozás, a közös gyakorlatok, a közös nyelv megtalálása, az angol nyelv tanulása kétségkívül megkezdődött. De ettől még nem következett be egy olyan szemléletváltás, amire szükség lett volna.

Nehezen tudtuk megérteni a nyugati katonai kultúrát. Emlékezzünk vissza: a Varsói Szerződésben nem volt jelentősége az *interoperabilitás*nak, hiszen mindenki tanult oroszul, mindenkinek T–72-se, BTR–80-asa és lényegében azonos tartalmú harc-szabályzata volt. És akkor jött a NATO és azt mondta: interoperabilitás. Ezt a fogalmat sokáig nem tudtuk lefordítani, értelmezni, kínlódtunk vele, újra és újra értelmeztük... Valójában a kulcskérdés az volt, hogy a meglévő technikai felszereltségünkkel, híradó-rendszereinkkel és vezetési szemléletünkkel hogyan tudunk illeszkedni egy meglévő rendszerhez, amit nem ismertünk eléggé. Ez egy nagyon érdekes időszak volt.

Végül is Oroszország kénytelen volt elfogadni, hogy a Varsói Szerződés egykori tagállamai belépjenek a NATO-ba. Ebben az időszakban zajlott a boszniai válság kezelése, folytak a légi csapások Szerbiában.

Az USA parlamentjében Magyarország, Lengyelország és Csehország politikai elitjének teljesítményét ismerték el a NATO-ba történő meghívással és nem az adott országok haderőinek teljesítményét. Ezt a helyzetet tehát nem szabad úgy értelmezni, hogy a Magyar Honvédség készen állt a NATO normáihoz való alkalmazkodásra.

Amikor megkaptuk a meghívást a NATO-ba, új szövetségeseink azt mondták, hogy majd meg kell ejteni a transzformációt. Mi pedig vártuk, hogy idejönnek, és megmondják, hogy mit, hogyan csináljunk. Ezzel szemben a „tanító bácsi” adott egy jegyzetömböt azzal a feltételezéssel, hogy ennek alapján biztosan meg tudjuk csinálni... Ez a metódus számunkra „szokatlan” volt. Hiszen korábban idejöttek a szovjet katonai tanácsadók és megmondták, hogy mit kell tennünk, hogyan kell kialakítani egy dandárt vagy egy hadtestet. Az amerikaiak viszont nem mondták meg.

Aztán váratlanul bekövetkeztek a 2001. szeptember 11-ei események és a világ újraosztódott, egy új típusú konfliktus-sorozat indult be. És akkor azt mondta a NATO: tudjátok mit? Folytatjuk az integrálásokat, de most nincs időnk a transzformációkkal bajlódni. A hallgatólagos megállapodás, amit felkínálunk: nem kérdezzük meg, hogy ti valójában mit csináltatok a transzformáció ürügyén, hogy miket írtok be a kérdőívekbe, de most adjatok inkább katonát, és ami fontos: legyetek inkább *expedíciós haderő*! Menjete ki Afganisztánba! Elkezdődött tehát egy igazi válságkezelés. A NATO és az Egyesült Államok elindult a külföldi szerepvállalások irányába és ezt kérte tőlünk is.

A továbbiakban a Magyar Honvédség személyi állományának és erőforrásainak nagy részét elvonták a missziók. Afganisztán, Koszovó és a többi szerepvállalásunk „égette” a szűkre szabott erőforrásainkat. Itthon meg kellett volna csinálni végre valamit a légierővel, a szárazföldi erőekkel, a logisztikával. De nem volt miből! Ez egy óriási kihívást jelentett az akkori katonai vezetés számára. Megpróbáltak valamiféle egyensúlyt tartani, de egyre kisebb sikerrel.

Oroszország pedig kezdett visszatérni a világpolitika színpadára, de ehhez katonailag még nem volt elég erős. Ekkor zajlott a grúzai háború. Aztán jött Szíria, ahol Oroszország elkezdte új képességekkel, hadviselési formákkal a visszatérését a világpolitika színpadára. És ott áll a világ döbbenetben, hogy ez hogy következhetett be? Olyan hadviselési módokat alkalmazott, amelyeket a világ addig nem ismert: kezdetben a „szürke”, majd a „hibrid” hadviselést, amire nem voltunk felkészülve. És akkor megtörténtek az ukrajnai események és ismét csak ott állt világ döbbenetben, hogy ez hogyan következhetett be? Hol voltak a hírszerzőink, hol van az előrejelző-

képességünk? Mit tudunk mi, mint Ukrajnával szomszédos NATO-tagállam minderről? Az akkori amerikai katonai attasé minket hívott fel, hogy mi történt Ukrajnában? A válaszuk: ha ti nem tudjátok, akkor mi honnan tudnánk? És akkor a NATO azt mondta, hogy állj! Ez egy politikai és katonai szövetség. Ha hitelesen akarunk működni, akkor hiteles katonai erővel kell rendelkezünk. A megfelelő stratégia az, hogy a békét és a biztonságot képesek legyünk megőrizni.

Ez volt az a pont, amikor mindenki „rájött”, hogy vissza kell térnünk egy olyan honvédség felépítéséhez, amely képes garantálni Magyarország biztonságát. Megkevlhetetlenné vált Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájának felülvizsgálata.

A globális felmelegedés, a vízkészletek apadása valós veszélyt jelentenek. Itt van azonban az ukrán válság, ahol megtörtént a szürkezónás hadviselés, a hibrid hadviselés és erre fel kell készíteni a Magyar Honvédséget, a magyar társadalmat.

Az ország-védelem nem arról szól, hogy hány darab harckocsink van. Megjelent a migráns válság, amelyből a honvédség támogató erőként veszi ki a részét. A Magyar Honvédségre tehát itthon van szükség! A meglévő zászlóalj-harccsoportjaink, meglévő képességeink, amiket sikerült fenntartani, fejleszteni, biztosítják, hogy ezeknek a kihívásoknak megfeleljünk.

Időközben megváltozott a biztonságpolitikai környezetünk is. A legutóbbi amerikai választáson győztes Trump elnök elvárja szövetségeseitől is, hogy vegyék tudomásul: a biztonságnek ára van. Vagyis fizessék meg önnön biztonságukat, mert a béke és a biztonság nem ingyen van. Ez abba a helyzetbe hozza Európát, hogy mindenkinek többet kell költeni a haderejére. Vagyis a haderő jelentősége felértékelődik, és napirendre kerül azon doktrínák, eljárások fejlesztése, amiket 1999-ben elhalasztottunk.

A kérdés számunkra az, hogy hogyan tudjuk befogadni adott esetben a segítségünkre érkező külföldi csapatokat. Mi ennek az infrastrukturális, a kiképzési és egyéb háttere, amit biztosítanunk kell? Az országvédelem nem a Magyar Honvédség feladata. Az Magyarország feladata!

Ukrajnában a szürkehadviselés nyomán kiderült, hogy a társadalom ellenálló képessége nulla. Az emberek nem bíznak politikai vezetőkben, a korrupció áthatja az országot, a közvélemény nem támogatja a politikai vezetést, a gazdaság teljesítőképessége csökken, nemzeti valutájuk folyamatosan értéktelenedik. Az orosz média pedig azt sugallja számukra, hogy ne is akarjanak ellenállni.

Amikor az orosz erők beérkeztek a Krím-félszigetre, már nem is volt komoly lehetősége Ukrajnának arra, hogy ellenálljon az agresszióknak. Ez is bizonyítja, hogy az országvédelem mindenkinek a felelőssége. Ebben a haderőnek kiemelt szerepe van: össze kell hangolnia az erőforrásokat, a védelemre fel kell készíteni a népet, megfelelő tartalékokat kell képezni, továbbá mindehhez megfelelő kormányzati infrastruktúrát kell biztosítani annak érdekében, hogy az ország készen álljon a kihívásokra.

A Magyar Honvédség jelen pillanatban konfliktusra készül. A társadalomnak ugyanis nem a békeállapot, hanem a konfliktus az alapállapota. Csak példaképpen tekintsük át a „közelmúlt” konfliktusait! Ilyen volt a II. világháború, 1956, 1968, a koszovói válság, a délszláv háború, amelyek a környezetünkben zajlottak. Fel vagyunk készülve az ilyen és hasonló kihívásokra?

A mi felelősségünk az, hogy az egész társadalmat felkészítsük a kihívásokra. Nem szabad magunkat azzal nyugtatgatni, hogy a NATO majd megvéd minket.

Mert a NATO mi vagyunk! A Magyar Honvédség, a szlovák, a cseh stb. haderő, és amit mindehhez hozzáadunk. A NATO-nak nincs eldugva néhány százezer katonája, akik arra várnak, hogy bevessék őket.

Azért kell folytatnunk a hazafias, honvédelmi nevelési programunkat, hogy a fiatalok készek legyenek hazájukat megvédeni. Fel kell erre készítenünk az ország infrastruktúráját, gyakorlótereinket, kórházainkat, de legfőképpen a társadalmat, amelyhez *ma már* kikérik a katonai szakértők véleményét is.

Mindenkiben tudatosítanunk kell azt, hogy a biztonság: érték. Egy olyan érték, amely lehetőséget ad arra, hogy az ember a gyerekeit felnevelje, elindítsa őket útkon. Mi a mi alapvető nemzeti érdekünk? Az, hogy Magyarország, mint állam és nemzet a kultúráját, a hagyományait, értékeit megőrizve, ugyanúgy létezzen az elkövetkező ezer évben, mint a mögöttünk álló ezer évben. Ez a nagy kihívás a Magyar Honvédség számára! Erre irányul a Zrínyi-program a humánerőforrás-stratégiájával, az újrafegyverzéssel, a doktrína-váltással. Meg kell teremteni a lehetőséget annak, hogy egy még ütőképesebb haderőt hozzunk létre.

Mi senkit nem akarunk megtámadni, mi nem akarunk védekezni, mi egy olyan hiteles haderőt kívánunk fenntartani, amely a szembenálló erőket elrettenti attól, hogy Magyarországot fegyveres agresszióval fenyegetse. Ez egy nagy kihívás!

A mai és a hasonló konferenciák alkalmasak arra, hogy megmutassuk, miszerint a Magyar Honvédség a társadalom szerves része, egyik működő alrendszere, amely büszke a múltjára, de jövője is van.

* * *

A konferencia a hivatalban levő honvédelmi miniszter előadásával kezdődött, amely a jelenről és a jövőről adott képet. Folytatódott azokkal az előadásokkal, amelyek áttekintették a Magyar Honvédség és jogelődjeinek történetét.

2019-ben ünnepeljük Magyarország demokratikus átalakulásának 30. évfordulóját és a magyar katonai repülés 80. évfordulóját.

Amint az elhangzott előadásokból kitűnt, a Magyar Honvédség történetének elmúlt 30 éve a haderő működtetése szempontjából igen bonyolult és összetett három évtized volt. A legfontosabb feladat az volt, hogy egy *követő magatartásról* át tudjunk állni *egy proaktív magatartásra*, ami szemléletváltást igényelt. El kell tudnunk fogadni végre, hogy a saját biztonságunkért elsősorban saját magunk viseljük a felelősséget még akkor is, ha tesszük ezt egy szövetségi rendszer keretein belül.

„... 2003-ban a Honvéd Vezérkar integrációs főnöke voltam két éven keresztül. Ebbéli minőségemben feladatom volt a NATO-normák adaptálásának előkészítése, ennek szellemében a katonai szervezetek átalakítása, fejlesztése, a gondolkodásmód megváltoztatásának kísérlete. Nagyon nehéz időszak volt. Sokszor erős ellenállást kellett leküzdeni, hiszen a régi gondolkodásmóddal szemben egy újat kellett meghonosítani. Ennek a folyamatnak nincs és nem is lehet vége... A változásokban a legnehezebb annak megértetése és elfogadtatása, hogy új módon kell gondolkodni és tevékenykedni. Nekünk, akik a Magyar Honvédségért feleltünk, felelünk és felelni fogunk a jövőben, többek között ez a feladatunk” – foglalta össze a tanácskozás üzenetének lényegét Tömböl László ny. vezérezredes, a Magyar Hadtudományi Társaság elnöke.

Bertalan György